

Kansankielen sanakirjan artikkeliluonnoksia.

Olen laatinut artikkeliluonnokset kansankielen sanakirjaa varten Sanakirjasäätiön kokoelmien *naa*-alkuisista sanoista. Vastaavaa ainesta on Lönnrotin sanakirjassa n. kolme palstaa, ja se on ryhmitetty siinä 123 erillisartikkeliin (147 puolilihavalla painettua hakusanaa). Näistä on 33 sellaista yhdyssana- ja johdannaisartikkeliä, jotka esiteltävässä työssä on yhdistetty muihin tai jätetty kansankieleen kuulumattomia sanoja sisältävinä huomioon ottamatta. Siitä huolimatta allekirjoittaneen artikkelien määrä on kasvanut 337:ään (347 hakusanaa), mikä siis vastaa 90:tä Lönnrotin sanakirjan artikkeliä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että uusia sanoja olisi vastaavasti enemmän, vaikka niitäkin on varsin monia. Minun artikkelieni lukuisuuteen on vaikuttanut huomattavasti se seikka, että homonyymit on esitetty erillään; Lönnrotin sanakirjassa ne sen sijaan on sijoitettu yleensä yhteen. Kun *naa*-alkuisten sanojen käsikirjoitusta on n. 40 sivua ja kun yksi Lönnrotin palsta vetää n. 2 käsikirjoituksen sivua, vastaa siis 3 Lönnrotin palstaa 20 vastaavanlaista tämän artikkelityön palstaa. Toisin sanoen: jos artikkelit laadittaisiin laajuudeltaan sellaisiksi kuin luonnoksissani ja jos Lönnrotin sanakirjan ja Sanakirjasäätiön aineksien suhde joka kohdassa olisi sama kuin *naa*-alkuisten sanojen, niin uudesta sanakirjasta tulisi n. seitsemän kertaa niin suuri kuin Lönnrot. Artikkelien lukumääräkin jo edellyttää lähes nelinkertaista suuremmuutta. Mainittakoon kuitenkin, että tri Ruoppilan käsittelemien *raa*-alkuisten sanojen ja Lönnrotin sanakirjan vastaavan kohdan laajuussuhde on laskelmien mukaan vain 2 : 1.

Artikkeleita kirjoittaessani en ole erikoisesti pyrkinyt supistamaan niitä. Sanojen selityksissä olen koettanut välttää teennäisiä tiivistelmiä, jotka saattavat johtaa harhaan. Mieluummin olen esitellyt peräkkäin eri paikkakunnilla tavattavat merkitys vivahteet (ks. esim. *naapukka*³, *naaraskoivu*). Esimerkkiaineistoa voitaneen aina supistaa, jos se katsotaan tarkoituksenmukaiseksi; tilaa saadaan myös jonkin verran korvaamalla useat pitäjännimien lyhennykset ylimalkaisella keruualueen lyhenyksellä.

Artikkelityötä tehdessä huomaa helposti, että ensi silmäyksellä tasaveroisilta tuntuvien eri hakusanojen kohdalla käytettävissä oleva materiaali on laajuudeltaan hyvin epätasaista. Se seikka tietenkin aiheuttaa, että eräät artikkelit itsestään tulevat suhteellisesti laajempia ja perusteellisempia, esim. levinneisyystiedoiltaan, kuin toiset. Mutta tässä kohden tuskin koskaan päästäneen ihanneolotilaan, ja tuskin se lienee välttämätöntäkään. En silti ole havainnut montakaan sellaista tapausta, että lisätiedustelu nimenomaan sanakirjatyötä varten olisi aivan tarpeellista. Lönnrotilla on kaksi sanaa, nim. *naalikko* 'nälbössa, näldyna' ja *naalu* l. *naalo* id., joista *naa*-alkuisten kohdalla ei ollut tietoja arkistossa. Niistä on tehty kysely Sanastaja-lehteen.

Kuten tunnettua, Sanakirjasäätiön vapaaehtoisten tiedonantajain avulla kerätty aines on tilapäisesti järjestetty kyselyjen ja kyselynumeroitten mukaan. Ehkä vasta n. kolmannes on muokattua, poimittua ja

aakkossysteemiin järjestettyä. Kun siis jotakin artikkelia ryhdytään tässä vaiheessa laatimaan, on kysytyjen sanojen kortiston viitteisiin turvautuen käsiteltävä ja hakusanoilla varustettava se aines, joka sisältää kulloinkin artikkeliksi kirjoitettavaa sanaa. Tämä käy varsin helposti ja aikaa viemättä sellaisten Sanastaja-lehden tiedustelujen kohdalla kuin »Mielenkiintoisia sanoja» ja »Sanalipas», jotka on lajiteltu arkistossa numeroittain kirjekuoriin. Jossain määrin suuritöisempiä ovat kansatieteelliset kyselyt, joita ei ole yksityiskohdittain numeroiden mukaan järjestetty eikä voitaneakaan hajottaa, koska tutkijoille on suureksi hyödyksi, että ne säilytetään kopioimiseen saakka yhtenäisinä kertomuksenluonteisina kokonaisuuksina. Tähän vapaaehtoisten tiedonantajien avulla kootun aineiston keskeneräiseen järjestelyyn liittyy nähdäkseni kysymys, voidaanko kansankielen sanakirjan artikkelityö todella tässä vaiheessa aloittaa vai onko kyseinen aines ensin saatettava kokonaan aakkossysteemiin. Varsinaiset, ns. koulutettujen sanastajien keruutyöthän ovat jo päättyneet. Käsitykseni mukaan jo tässä järjestelyvaiheessa on mahdollista suuremmitta haitoitta työhön ryhtyä. Kohdalleni osui tasan 30 kysyttyä sanaa. Niistä oli valmiiksi käsitelty 10. Artikkelityön yhteydessä muokatun materiaalin ryhmittely ja arviointi käy saman tien. Kun vapaaehtoisen tiedonantajaverkon avulla voidaan vielä lähivuosina suorittaa keruutyötä, olisi nimenomaan tältä kannalta eduksi, että artikkelityöhön ryhdytään, sillä silloin järjestelmällisemmin saatetaan todeta sanastoaukot ja puutteellisuudet myös Lönnrotin sanakirjaan vertaamalla.

Kuten mainitsin, olen homonyymeiksi katsomani sanat hajottanut yleensä eri artikkeleihin. Saman sanan eri merkitykset olen toisaalta pyrkinyt esittämään yhdessä (merkitysryhmät on vain numeroitu tai ryhmittely on muuten osoitettu). Nämä kaksi teknillistä periaatetta saattavat aiheuttaa tulkintatapauksia ja epä johdonmukaisuutta (ks. esim. *naahata*, *naakata*, *naakeli*). Eräissä tapauksissa homonyymeilta tuntuvien sanojen yhdessä esittämiseen on vaikuttanut tietojen kohdittainen vähyys.

Eri artikkeleihin hajottamisen ja samaan artikkeliin yhdistämisen vaihtoehto tulee kysymykseen myös silloin, kun sanalla on murteissa poikkeuksellisia äännevariantteja. Tietyn linnun nimenä on *naakka*, *knaakka* tai *šnaakka* (InkV). Kun näiden merkitys voidaan osoittaa määritelmällä 'corvus monedula', lienee käytännöllisintä esittää sanatoisinnot samassa artikkelissa. Silti on kirjoitettava hakusanat *knaakka* ja *snaakka*, mutta ne varustetaan vain viittauksilla. Samoin on *naarmu* ja *narmu* yhdistetty. Sen sijaan sellaisia ilmeisiä saman sanan äänne- toisintoja kuin *naatta*, *natta*, *näättä*, *nättä* ei käsittäkseni voida sijoittaa enää yhteen. Erillisenä hakusanana esitetään *naakla* (vrt. *naula*) kokeen vuoksi ja osittain erikoismerkityksensä takia. Samoin *naaras* ja *nairas* 'naaras' on sijoitettu eri artikkeleihin. Tässä kohdenkaan tuskin on mitään syytä mennä kaavamaisuuteen. Lienee kulloinkin erikseen harkittava, kumpi menettely on edullisempi.

Johdannaiset olen esittänyt eri artikkeleissa. Voitaneen kuitenkin ottaa harkittavaksi, olisiko esim. sellaiset johdannaiset kuin *naattaantua*,

naattaintua (*naattautua*) sijoitettava yhteen (minulla erikseen). Erillisiä yhdyssana-artikkeleita olen pyrkinyt välttämään. Yhdyssanat olen tavallisesti liittänyt jompaankumpaan yhdysosana esiintyvään sanaan. Tapaukset, joissa yhdyssanan merkitys ei ole ilman muuta osiansa avulla määriteltävissä tai yhdyssana on kiinteä termi (esim. *naakeli-penkki*, *naakelivara*, *naakkavaris*, *naalikettu*, *naamakartano*, *-lauta*, *-lato*, *-sarvi*, *-vyö*, *naapurinrakkaus* 'eräs tanssi', *naarasavain*, *-hakanen*, *-höylä*, *-kivi*), on tietenkin käsiteltävä erillisinä. Kokeeksi olen kirjoittanut eräät kuvaannollisesti käytetyt yhdyssanat ja sanaliitot eri artikkeleiksi, esim. *naakanpaska*, *-poika*, *-tuuli*. Ne tietysti voidaan yhdistää esim. *naakka* -artikkeliin.

Kansatieteellisesti mielenkiintoisia piirteitä olen jossain määrin koettanut liittää sellaisiinkin hakusanoihin, jotka eivät ole puhtaasti kansatieteellisiä: *naava* sanan kohdalla on tietoja naavan käytöstä värjäys- ja parannusaineena; *naarannappi* hakusanan kohdalle olen valinnut sellaista esimerkistöä, joka sisältää uskomuksellisesti mielenkiintoista, samoin *naatta*¹ sanan kohdalle.

Sanojen taivutusmuotoja olen esitellyt vain silloin, kun niissä on jotakin poikkeuksellista (ks. *naa*³, *naaka*). Vakinaisten kerääjien tarkekirjoitusta on yksinkertaistettu huomattavasti toimittajien sopiman periaatteen mukaan. Murre-esimerkit, jotka ovat koulutettujen kerääjien aineskokoelmista, on aloitettu pienellä kirjaimella; vapaaehtoisten ja heihin verrattavien näytelauseet alkavat taas isolla kirjaimella. Kumpikin aines on ladottu kursiivilla ilman lainausmerkkejä; kirjakieliset selitykset ovat antiikvaa. Pitäjännimien ja keruualueiden lyhennykset ovat artikkeleissani sellaisessa asussa kuin sanakirjassa on tarkoitus niitä käyttää.

Sana-artikkelien luonnoksia.

naala s. puuhailu, homma. Kest Oula Uta Pal | *Kyllä minä oon jo kauvvon kattonu niijjen naalaa* salaista puuhailua. Kest | *kattuvat toesen naalaa* sivusta seurata toisen toimintaa siihen puuttumatta. *ei muuta kun toesten naalaa väen kattoo* on laiska. *Kuluttelimpahan aekaa* (työn puutteessa) *toesten naalalla*. Uta | *Tuossa tuo on ruppeaman minun noaloani kahtonna* vastenmielinen vieras on talossa tarkkaillut jonkun hommia. Pal | *Katsoa toisen noalaa*, so. ottaa toisesta esimerkkiä asiassa, jonka itse tekisi toisin. RisJ | *käyttäytyminen*, tapa: *Kun kahtoo tuota rahvaan nualoo tuolla kirkkokäytöksessä niin näkköö sele-*

vään mitenkä alakuperäsellä kannalla ollaan väki käyttäytyy huonosti. Joks. harv. Nmes

naalaila v. kaunistautua, siistiytyä hienostellen. *siin naalailee, ku laittaa rusettiikii nii kattoo tuhanteh tuhanteh kertah peilist, ja pyhkii ittijäh ja lait aa.* Iit Jaal | *Se pessöö ja nualailoo ihteesk peseytyy hyvin puhtaaksi.* Ilo | *Piika nualaelii lähteeksee tanssii.* Juv.

naalakas a. leikkisän pilkallinen, hiukan omituinen: *n. mies: oq se niin kumman n.* Vanh. Niv

*naalata*¹ v. pukeutua, siistiytyä hienostellen. *se ol niin naalattuk kun se läks kaupunkiin.* Hol | *voi ton naalilemüst*

ku naalaa ittijäh. → keinata Iit | pes-
sän nualata Juv | Pessöö ja nualovaa
ihteesk. Ilo

naalata² v. katsella himoiten, kärk-
kyä. Mes

naalaton a. ov vähä niin naalaton ku
om pikkutakkisilhan kauppalassa tai
ulkona liikkussa: »keljunnäköinen».
Rov

naali¹ a. snaali MerK Pori; muualla
naali. I. ahne. KarL Viht NurJ MerK
Sein Nmo | *Se on semmonen n., se otais
toisen elot ja elämät.* Viht | *Kyl tää on
n. nimismiäs* ottaa puhujan mielestä
liikaa palkkiota. NurJ 2. perso, ahnas
ruoalle, juomalle jne. Kauv EurJ LapTI
Kuusjo Pus Kok Hui ATar Vam Säky
SatP Mes | *se o kovi n. viinal.* Pori |
Hevonen on kauroil n. Nak | *Mää oon
sitten nim piimän n. ettem muuton ossaa
syädäkän.* Kauv | *Kyl se lehm se juam-
ses vähä naaliste hotkas.* LapTI | *em mää
oikeen n. ook kaffeelle ollu ikänä.* Vam
3. innokas, ahkera: *Mee poika o nii n.
(snaali) lukemaa.* Pori 4. hyvin tarkka,
säästäväinen. Hat 5. siisti, puhdas: *se
on nin n. ihmine.* Hat | *Hyv Hol NurJ |
kas kun ei hevosel lihkaa paremmin syälä
vaikka se on nin naalipuhlas elläi.* KanA
6. nirsu, vaativainen. Ika Erä KanA
Luo Oriv Pad Sah Hol Asi | *Se on sitte
n. miäs arvostelee ruokaa, juomaa, as-
tioiden puhtautta.* Sah | *se on nin n.
ettei se toisel lusikalla syä.* KanA | *Ruo-
kiaa valikoivasta: On niin turhan n.
Asi | n. ihminen turhan tarkka.* Hol
7. hienosteleva. Haus KanA Hol | *se
on niin n. ettei luulis olevan sellasest
torpast kotosin.* Hol | *se on tullun nin
naaliks kaupungissa ettei se viitti nurkan-
takusia polttaa.* KanA 8. soon nii naalia
ylpeä, olevinaan. Harv. Asi 9. *se (lehmä)
kellokaolaks pantiim mikä oli naalempi
(= parempi) tulëmaan kotio metsälaitu-
melta iltaisin. s-on (laiva) niin n. myrs-
kylle kaatuu helposti myrskyssä. kyl
kaupunkisäkim polliisi heösen ottaa n-sti
huastaansak (mielellään, helposti) kon-*

nei sillä vaan oop peittoo sellääsä. Vam.
→ nääli.

naali² s. I. canis lagopus. Uta Kuhmo
Sall Rov LänP VesS Jyy 2. *semmonen
naali* poikien tyttö. Sod

naali³ s. tuulimyllyn alisen kiven sil-
mässä oleva puinen → hulikka. Harv.
nimitys. Pälkä (L. Kokkonen)

naali⁴ s. pila: *Et soa tehdä noalia.* Lap-
sen puhetta. Luh

naalia¹ v. I. ottaa tai ahnehtia toisen
omasta, tavoitella makupaloja. Lapselle,
joka ottaa sokeripalan: *sinoot aina naa-
limas.* Nmo | *kukas tualta mun kaapis-
tani on nisuset naalinu?* Oriv | *se etti
noali (lihapaloja) ympär vaji.* Lemi
2. *mitä tuhansia sinäkin kulijet täällä
nuallej ja naalijen?* tarkastellen, nuus-
kien. Nmo 3. siivota, puhdistaa: *Ei sitä
lattijata nyt tartte nin joka laovantae nua-
lija.* Hart 4. *Nyt se noalii kaik sen itse-
hie pyyhkii.* Räi | *Anha mie vähä nuali
silmiäi viellä vedellä.* Sak 5. kaapia:
Se nual sen kattilan iha puhtuaks ast.
Rautu | Viip 6. Nainen naalii poikia
suostuttelee, pyydystää. Sod

naalia² v. sahata, panna poikki: *ku
naalithaan etukaihtimep (= sarvien etu-
haarat) pois porolta ni vikana kuuluu
pitävän ilma pääsee pään sisään ja pää
jäätty.* Sod

naalikas s. ? ruma. Kannus | leikilli-
nen, hauska. MerJ | *Ompa se niin naa-
likhan näkönen.* Selitetty: imelä. (Toi-
nen tieto:) *Naalikkaan näkönen* himok-
kaan näköinen. Kaus | *Siinäp oli naa-
likhan näkönen äijjä* huomiota herättä-
vän näköinen. EnoT

naalikettu s. canis lagopus. Kuusa Sall
naalikka s. likainen esine, mm. vaate.
Pari | *nokinualikka* nokinen kappale,
*semmoiseks nualikaks nokkëütuu lauta
riihessä kuivatettaessa.* Kiih | *se (uuni-
piimä) ol siitte selläista noalikkaa sit-
keätä kokkarettä.* Pari | *Nyt o vasta
nualikas* likainen. Kite | *Ol se tavalline
räkanaalikka* paksusta syljestä. Antr |
Kylhä siin ja mies on näht naalikkaase

sanotaan, kun joku on selviytynyt erittäin vaivalloisesta työstä tai yrityksestä. Kir

naalikko s. 1. naama: *Siirräppäs pois sitä naalikkoas lampun ertestä!* KauJ Isoj 2. *ohan se semmonen noalikko* (huonoruokainen ja laiha) *toe tyttö, ei sillen soam mitiin kelepomaa.* Jäms 3. Huorahtavasta naimisiin menevästä naisesta: *Kaikkia naalikoita sitä viärään papin tykökkän.* Lempä

naalikoida v. *noalikoija* ivata, pilkkailla. *heä ko noalikois vähä aikoa ni jo tul häpiä Tati Matil* jo häpesi Tatin Matti. Sak | Pahantapaisista lapsista, jotka sopimattomasti sanovat vanhemmilleen vastaan: *Kyllä ne nii pahast huastua nualikoivat vastaa jotta ei niitä kärsis mitekää kunnella.* Sor

naalikoita v. Emäntää syytetään luvattomista suhteista: *Trenkit sinua sänkynlairalla naalikoinnu on.* Huorahtavasta naimisiin menevästä naisesta: *Kyllä se on nin naalikoittu.* Lempä

naalikuono n. ahnas, perso ihminen; herkkusuu, jolle ei muu kelpaa kuin hyvä: *Se on semmonen naalikuano ettei sille mikee kelpaa.* Ika

naalioon adv. vähiin, hupiin: *ne nuo lakoset ohoranolet mennee riihessä niin naalijoon.* Uta

naalistaa v. sievistää: *Kylläpäähä ihtesä naalistaa ku ruppee sulhasia kahtelemmaa.* Ruok

naalis/te, -i adv. herkästi, helposti, mielellään. *Naalist pöppääntyy helposti pilaantuu.* Köy | *Ei se nii naalist siält lähd* kuin luulisi. *Kyl lamppa läksi vähä naaliste mnuun peräsän.* LapTl → naali

naalius s. siisteys, halv.: *mitä se turha naaliuus merkittee sitte.* Hauh

naalola s. »Muuan vanha mummo kertoi, että heillä, kun olivat lapsina, oli taloostupa ja sen nimi *Naaloola* (naalo?)». Kuri (S. Paulaharju)

naalottaa v. *Mies istuun nualotti* nolona, hämillään. *Sittä vielä kahtoon nua-*

lottaa (katsoa tuijottaa ivallisesti) *kun ensin piijalta tissii koittéloo.* Ilo

naalu¹ s. Paimenten herkkuruoka: Leivästä leikataan ohuita viipaleita, joiden molemmille puolille levitetään voita. Viipaleet asetetaan päällekkäin, jopa kerroksittain, ja kääritään voipaperiin. Käärö asetetaan kahden kuuman laa'an väliin ja näin kypsytetään viipaleet *naaluiksi.* Laih

naalu² s. *Pan naaluus vaan!* pane suuhusi vain. Län

naaluinen a. *naaluunen*: *häjynn.* pahanilkinen, -sisuinen, häijy. AHär Laih Nmo | *pahann.* häijy Laih AHär | *hyvänn.* hyvänluonteinen AHär

naama¹ s. 1. a) *naam(a)*, paik. itäm. (SavP KarP Sor SavR HeiV Rautu KanL Puo) s. mon. *nuamat* kasvot | *naamloista ku aurink.* Hali | *kyl tämä* (vesi) *sev verral lämpeni että naamans saa pestyä.* Vam | *ruuvvila* (= raudilla) *se polt nuamase.* Juv | *sen noama ol nim puna'ssa.* Kong | *tuon näkö'sieks moska's* (lapsi) *nuamasakkii.* KanN | *niihän ne männöö vanhan immëisen nuamat kurttuuj jo.* Kiih | *Onkoon nuamat noissa?* sanotaan peilistä katsottaessa. Kont | *noamat ol kun näorispäestikas.* Maan | *oli sillä nokkoahij jos muutaan noamaa.* RisJ | sana tässä merkityksessä paikkakunnittain tunnearvoltaan erilainen: usein arkinen, leikillinen, halveksuen tai vihoissa käyt.; myös siivossa puheessa. — Sanontatavoissa: *Naora koko naamas kans.* Hali | *naurattaa kokò nuamalta kovasti.* Kiih | *kyllä sen* (nimismiehen) *oli mennys sitten naama soikooksi* oli hämmästynyt. Nmo | *Meni naamalleen nolostui.* Kuhmo | *veny noama pitkäks sam.* Nil | *Se sanoo naamat halaki, naamalleen* suunsa puhtaaksi. HaaV | *sanoa päin naamaa*, suoraan asianomaiselle itselleen. Hat | *sanoa naamasta naamaan sam.* Uta | *halaki nuammaan sam.* Kiih | *s-ei kohta sanonuv vastanaamaa* heti vasten silmiä, mitä ajatteli. Nmo | (Miksette pui kluvulla eloja, että saisitte omista

oljista ladonkatot?) *niin sanoo naamas-tansaj jotta kun ei poiijat tykkääj ja . . .* Nmo | *kaksi kertaa on ollum mootti (= muotti) naamallansa kaatunut.* Nmo | *Sinnes sej jo taas piti päästän naamalensa tunkeutua katsomaan, maistelemaan jne.* Kuri | *Ooppa sinä taah naamana kovin imartelevana, makeana.* Kuri | *piän naamasti kiini!* ole hiljaa. Rov | *piä kii noamais!* Ver | *se (mies) aina soittaa naamaansa puhuu ilkeästi, on suulas ja korskeapuheinen.* Nmo | *Syömisestä: pistelöö naamahee.* Kuol | *sijat sielt joivat sem piimän noamahase.* Lemi | *oli se (anoppini) aika nuuska-kuäno kans, aina se ajò nuuskaa naamaans nuuskasi usein.* Vam | *(Oskarhan) se pittää nuamassaan äivan mälliä poskessaan.* Kiih | *Ei se tuas männy nuamalleen oikein.* Nmes **b)** *kita, (iso) suu: kärmeen kita . . . ja noama kans. koeralakii on noama, se haukkuu. suuta ne haukkuu noamaksi.* Ver | *mie huusim mitä naamasta lähti.* Rov **c)** *poski: kummallen naamalles se löe?* Uta **d)** *eläinten kasvot: män nii hukkoa ku Poako porsaije kesä, nekeä lihonnet sen ku noama viru.* Sp. Lemi | *Kissalla on naama ja ihmisellä kasvot.* Sp. Kaus **e)** *siäll oli (kirkossa) palijo sellasija naamoja jott em minä tuntenukkaa, so. ihmisiä, kuulijoita.* Nmo → *fläkki-, kaita-, kauto-, kurttu-, noki-, palli-, ryysy-, räkänaama; kasvot, näkö*

2. tav. monikossa, *naamat, vyönn.* miesten suolivyön (→ *naamavyö*) messinkinen solkilaite (siinä on silmukka ja haka, muttei paljinta) tai koristeet, joissa ihmisen kasvoja tai eläimen naamaa muistuttavia kuvioita; solkilaitteessa myös käärmeen kaltaisia hakoja. HämP Pad Sys Kuhmoi Jäms HämK Ika KanP Kih Jal Ilm Kest PieV SavL[?] messinkikoristeilla somistettu vyö. Oriv

3. *noama* kaskikirveen lapa. Kesä → *sapsu*

4. *naamari.* Äht Avus Lapu | *tuohinaama:* käytetty mm. tuohuksella ol-

taessa savun takia. Pel | *joulupukin naamarina.* Pud Kars | *tuohinaama tehty noëla ja lupoista (= naavoista), niillä kummiteltu.* Tär | *tekonoama* *naamari.* SaaJ

5. siltojen pengermäkiveyksissä näkyviin jäävä osa kivistä: *Tuo soppii naamaksi.* HaaV

naama² s. Kurkun siemenet eivät itäneet: *ne män noamaks.* On huono enne, jos kalamiestä vastaan tulee ensimmäiseksi nainen: *se männyö nii noamaks siit* koko matka. Lemi

naama³ s. I. lyhytkarvainen nahka, joka keväisin peittää uutta poron sarvea ja jonka poro myöhemmin, tav. syystalvella, hankaa pois. Ina EnoT Karunki Kol Muon Turt Vit YTor | *härkä or repinyt naamoja* Ina | *siihen kasvaa päälän nahka, naama. naamasarvi se on.* Vit | *kuivettunut nahkapaala poron sarvessa: sarven naama.* Rov → *keloa* 2. *koivupuussa tuohen alla oleva hieno tuohi, tuohen naama.* Rov | *oli siinä vähäj jäkälän naamaa.* *jäkälän* → *kahnaa kiven päällä.* Tär

naama⁴ s. *kuusen naamoja* *naavoja: se oli tehnyk kuusen naamosta parran ittelleen.* Oriv

naamailla v. *noamaella* puhua ivaten. Harv. SaaJ | *Vaatis tästä lähtiä vähän naamailehan,* so. *syömään.* Leik. Kaus

naamainen a. *kasvoinen (yhdyssa-noissa), esim. pitkänaamai(n), kaita-, roska- (= lika-).* Jaal | *kapianoamaⁱne.* Lemi | *kurttuamane.* Juv | *loajanoamanel lehmä.* Maan | *valakkeenuamaⁱnen* esim. *lehmä, jonka pään etupuoli on valkea.* Kiih | *onko se mustaverineo oäe liekkö niil likanaamanen.* Uta

naama|kartano s. *naama, kasvot.* Pal -**katti** s. *naamari, jollainen ennen tehtiin tuohesta tai petäjänlevyistäkin.* Kest | *valo- tai muu kuva, jossa on kasvot: näötäppä stä naamakattija mullekki.* Vanh. Uta → *naamaskatti.*

naamakka s. (paperi)naamari. Vit → *naavakka*

naamala s. *nuamalan kapi*. Leik. syyhy (scabies). Kiih

naama|lapia s. *noamalapija* käsipeili. Leik. Kong **-lato** s. neliseinäinen, kattorakenteeltaan yksilappeinen lato, jonka korkeammassa sivuseinässä on seinän levyinen oviaukko. Ver **-lauta** s. naama, kasvot. Leik., kark. Kont Nmes Hyr | *Onko minun nuamalautain miten nokinen?* Jor Juv | Jos joku kurkisti ikkunasta, voi ohikulkija huomauttaa: *paljo noamalauta maksoa?* Lemi | peili. Maan **-lautanen** s. = ed.: *semmoner rumantekonen siltä naamalautaselta*. Rov

naamallinen s. *Pijan annan sullen sel- laasen naamallisej* (iskun korvalle) jottas tiedäkki. Tav. Kuri

naama|lossi s. Esim. papit saattoivat antaa kinkerillä huonolukuiselle *nuama- lossin*, korvatillikan. PieV **-nahka** s. päitsien tai suitsien poskihihna. Kiih Nil **-nauha** s. = ed. Nil **-niekka** s. naamari (ennen tuohesta): *piteä pannan noama- niekka peähä*. Lemi **-peili** s. kasvot. Sah **-pläsi** s. *Ei siitä naamapläsistä monta rokkaa keitetä*, vaikka olisi kauniskin. Kuri **-puoli** s. poski: *löi minnuu nuama- puolleen*. Kiih | kasvot: *kylläpä se on tuo minun naamapuoleni karvottunuj ja lik- kaunu*. Uta **-pää** s. 1. poskipää: *nuama- päitä pitkil leppä* (= veri) vuoti. Kiih 2. poro, jonka sarvet ovat → naaman³ peittämät. Sod EnoT Kitt Kol Muon Vit YTor → kelopää **-remmi** s. → naa- manauha. Nil

naamari s. 1. naamio (lapset tekivät tuohesta ja paperista). Kiih Maan KanN Jäms PohE HämK 2. vyön kiinnitys- laite. Virr → naama¹ 2

naama|rustinki, -rystinki s. kasvot. → rustinki, rystinki **-sarvi** s. poron sarvi, joka on vielä kokonaan tai suurimmaksi osaksi nahan, → naama³, peit- tämä. Ina Sod EnoT Vit → kelosarvi | poro, jolla on naama-, nahkapeitteiset kesäsarvet. Rov Sod EnoT Karunki Kol Muon Turt Tär YTor

naamaskatti s. naamari AJär → naa- makatti

naamata v. veistää hirttä kahden puolen. Nmes Lep → pinnata, posketa | veistää nurkanpäättä kahta puolta, jotta se mahtuu salvaimeen. Nil VarJ

naamataulu s. 1. kasvot. Leik., kark., halv. | *Ruokkova vähäse tuota nuamatao- luvaes!* Antt | *Lyän niittä* (= niin että) *naamataulus ploiskahtaa*. Tot | Lihavista kasvoista. OulJ | Vaimo kieltää juop- poa miestään menemästä muiden ihmisten seuraan: *Älä sinne meh ihmisten naamatauluks*. Hum | *Koskas mul naa- mataulus* (valokuvasi) *lähetät?* Pori | 2. peili. Leik. Säck.

naamauta v. *noamausi* suuttui. Leik. Pal

naamautua v. *noamautuo* suuttua, vi- hastua niin että kasvojen ilmeet muuttu- vat: *Se minulle nuamautukun minä sitä muistutin vanahosta asioista*. Kuhmo | Sot | *rupesi noamautummaan* ottamaan erityisen kasvojen ilmeen. RisJ

naama|vyö s. suolivyö, jossa on kasvo- kuvioinen levysolki ja toisinaan mui- takin samanaiheisia metallikoristeita. HämP Ika Ilm → naama¹ 2 **-värkki** s. kasvot. Leik. | *Olishan se muuten jokin mutta se naamavärkki on nin jolsa ruma*. Oriv | Mou Paav ATor

naamikko s. naamari, esim. joulu- pukin. Nmo.

naaminki s. naama: *saada naaminki- hinsa* saada vasten kasvojaan iskuja. Isok

naamitella v. Syömisestä: *sitä pitää*s (palvelijain) *naamitellas sitä ruakaa pöy- räs jottei sitä tarvittis kronijam mihinä sattuu*. Nmo

naamoa v. Poro *naamoo* »pieksää nah- kat sarvista». EnoT

naamu s. tuohesta irtautuva ohut kalvo: *tuohen naamu*. Rov

naamus s. naamari: *joulumöröllä oli ruma naamus*. Vanh. Niv | naama: *pesen nuita noamuksijas*. Ei yl. Maan

naanata v. odotella: *Mitäs siinä naanaat, en mä kumminkaan anna.* Sein

naanitella v. lellitellä: *se (lapsi) ol nin naaniteltu.* Lapinj | *se naanittellee lasta oikee* puhua lepertelee lapselle lapsenkielellä. Pud

Naantalin aurinko Kiiltävästä, kirkkaasta: *Kiiltää t. paistaa ko(n) Naantaalin aurinko.* Sp. Vam | Pun MänH Nmo Perh Niv

naantua v. juroa, mennä liikkumattomaksi. Kol → naajua

naapaista v. ottaa naapaista: *nyt kuham minä viistuhatta nuapasen sillä* (lehmällä). Nil | Kunnanmiehet ottivat mummon säästörahat: *ne nyt män, ne nyt viijjän nuapasivat.* Kiih | Sataneen rännälumen: *Kohtahaa sen sulata nuapasoo poes.* Lep

naapata v. siepata, ottaa äkkiä, ottaa varastaa. *Kyllä siitä sukkelaan noappoa kalat järvestä.* Jäms | *koukku siinä kasarin nenäs jolla knaapathin käthen se oksa kerppuja taitettaessa.* AHär | *Kai se sen siitä naappas ku se kävi äskön siinä.* Ika | *se sai naapattua markan tosta pöyrältä ette huamannukka.* Hat | *Nyt se tuo vesisae nuappovaa (vie) tuon lumen kokonaan poes.* Valt | Eri puolilla maata.

naapea a. *naapia* vaalea. Isoj (A. V. Koskimies)

naapeli s. kasvot, suu: *voi ku se makojuusto o hyvää, ei tuum monastim munkaan naapeliä.* Lim → naappeli

naapi s. rakennustelineiden sidepuun pään alle seinään tai pystytankoon nauhattu puunkappale (→ trellingit): *lyäkee naapit ale!* HämK → naappi

naapin adv. *niipin naapin* nipin napin: *Niitä oli niipin naapin kilo.* Paav | Ansiot ovat huonot: *ompaan niipin naapin että tienestillää hengissä pyssyy.* Uta | viime tingassa. Paav

naapistaa v. näpistää, varastaa: *heä neät noapist siint sen vei varkain.* Sak

naapostella v. tarkkaan puhdistaa, nuolla, poimia, kerätä jne. jättämättä

mitään jäljelle. *tyttö lakaš nuapoštel latte(m) puhtaaks; haravoijjan nuapošteloo.* Juv | *sinulle pitäs kaekki astijat antoon nuoltavaks ja nuaposteltavaks.* KanN

naapote s. *naapootes* esim. työmiehestä: pieni ja hidas. KauJ

naapotella v. *Mihinkäs poisu* (= poika) *mennä naapooteloo? Kukas naukut* (= nauriit) *on syöny naapootellu?* KauJ | Kuri

naappa¹ s. ♀ -kissa, -koira. Lie Mart Pöy Ylän | *n. -katti* ♀ -kissa. Pöy Mart Ylän

naappa² s. vesikauha, nappo. InkV Soik | *n. -nenä* alaspäin riippuva nenä; henkilö, jolla on *n. nenä naapassa* riipuksissa. Säck | *nenä on naapassa, naapilla* on suutuksissaan. InkV

naappa³ s. vääränrahan tekijä. Tav. Kannus

naappa⁴ s. *ei sitä oon naappaa pahempaa* sanotaan, jos ei tahdota toisen jäljeltä syödä. Pud

naappailla v. tekeytyä hienoksi, hienostella: *naeset nuappaeloo.* Juv

naappalakki s. eräänlainen entisajan kesälakki. Harv. Oula

naappapoika s. miehuusikään tuleva poika. Kannus

naappea a. *noappia ihmine: joka on oikei näpäkkä.* Kävelee *noappiasti.* Lemi

naappeli s. kasvot. Kärš → naapeli

naappero s. 1. hyrrä (leikkikalua). PohE 2. »Erästä käsiseparaattorilaitosta, jossa maitoja vain kuorittiin, kutsuttiin naapperoksi.» Kuri

naapperoinen s. *naapperoon* dem. = naappero 1. Kuri

naapperoittaa v. Hyrrä 1. *naappero naapperoittaa*, kun se pyöriessään ei pysy enää oikein tasapainossa. Kuri

naappi¹ a. korea, hieno vaatteiltaan ym.: *voan se sitt ol noappi tyttö.* Ver

naappi² s. 1. = naapi ? Savo 2. katto-orren kupeessa oleva 'karitsa', jossa loinpuiden napapuun yläpää pyörii. Kym

naappis adv. *niippis naappis* nipin napin: *Se oli hyvin n. n. että joutu junaan.* Saloi

naappo s. *naap* puinen vesikauha. KarTi./| yhdessä puusta koverrettu kauhamainen poronlypsyastia. YTor → nappo, nappu

naappu¹ s. 1. vesi-, piimäkauha, usein puinen, lyhytvartinen. VarP Kok HämI Toi KanN | *piim(ä)naap(pu)* PyhR Nou Kok | *jaohnaap* jauhonnaappo. Kalan 2. koivuinen, n. kahvikupin vetävä viinanryppymalja, jossa on kaksi sivuillepäin kallistuvaa korvaa. Vanh. Puo 3. pahkasta valmistettu, suusta ahtaaksi koverrettu poronlypsyastia. PerP LänP

naappu² s. 1. ohra- tai kauralyhteistä koottu käsikeko. → naappuna, kaappuna. Kiih PälJ. Tattari leikattua pantiin sitomatta *nuappuun*. Tattari ladottiin tällöin pystypatsaan ympäri latvat keskellepäin keon tapaiseen kokoon, joka peitettiin oljilla tai havuilla. Kiih 2. hernelyhde: *herneet pantii enne noappuloille*. Vanh. Pari | *pikkinen nuappu kaur-roo* pieni sitoma kauraa. Kiih 3. Eloauman päähän tehty olkinen kate. *nuappu* laitettiin vanhoista oljista siten, että useita olkilyhteitä sidottiin latvoistaan yhteen tyvien jäädessä vapaiksi. Laite levitettiin sitten keon hui-pun suojaksi ja vahvistettiin tuulta vastaan olkisiderenkaalla, jonka päälle painoksi pantiin kiviä ja puunkantturoita. Soa (Sui) 4. Pellava- tai hamppekäärö, joka muodostettiin kiertämällä kaksi pioa latvapäistä yhteen ja kääntämällä tyvet vastakkain. Vihko tehtiin n-ista siten, että 12 n:a sidottiin yhdellä piolla. Sor

naappu³ s. 1. hiusnuttura. Harlu Imp Sor KarP Kaav | *Tukka on nuappulla* Pol | *punennuappu* hiusnuttura, joka tehdään siten, että hiukset ennen nutturalle käärimistä punotaan, kierretään yhteen suuntaan. Kiih 2. pää. Ilo 3. nauris. Nauriin *nuappu*. Ilo

naappu⁴ s. matala lieritön lakki.

Kol | jonkinlainen lakki (ei muisteta millainen): *on ennen ollut morsiamilla semmoset naaput päässä.* Vanh. Vit

naappuna s. *nuappuna* pieni ohra- tai kauralyhteistä ladottu keko. Sellaisia tehdään nykyisin, kun kaikkia viljoja ei heti saada riiheen tai muuten korjatuksi. Kiih → kaappuna, käsikeko, naappu², paakkuna

naapristi int. kirosanan tapainen: *paukku lensi kätheen, hui naapristi!* Yksil. Tär

naapu s. niininen padanpesuvihko. Hii

naapukka¹ s. pahkasta koverrettu varrellinen poronlypsyastia. Tär → naappu¹

naapukka² s. viljakeon, → kaappunan, päähän tehty olkinen kate. Pari → naappu² 3

naapukka³ s. nahkainen talvilakki. Porn | 6-kairainen pieni lakki. Tav. Kannus | kääntöpuuhkilla varustettu miesten talvilakki. Kok Iis Viit Lim Uta (uus., vk.) Kaj Kuusa Puo PerP (paik. uusi) → reuhka | miesten karvalakki, jossa ei ole puuhkaa. Pul Tär | Kun jotakin tekevältä ei oikein synny, kysytään häneltä: *Tullooko siitä tulkkuppi vai nuapukannappi?* RanS

naapukka⁴ s. latva, pää, kerkkä. Ilo

naapukka⁵ s. eräästä leikkilorusta: *niipukan naapukan tiilen tamman oksal laðvan.* Tav. Kuri

naapula s. Takkuisista villoista: *ne oli semmoses naapulas.* Tav. Haus

naapuri s. naapuri, lähellä asuva; lähitalo, -asumus | *mistäs naapuri* (naapurin isäntä) *tulee? kävin naapurisa HämK | sonni kotoo nai ja hätähinen naapurista.* Sp. Hat | *myö olloa elet noapurloin.* Sak | *ei ne sovik kækki kala-veir rannalle' eikä kirkon noapuriks.* Sp. HauV | *Pata kattilan keittää, nuapur tytären naettaa.* Sp. KanN | *no sit mäntii nuapuriist velaks leipää ko tul leiväv väl leipä loppui.* Tuut | PohE ja paikoitellen PohK PohP PerP Kurk sanan tuntevat vain nuoret. → kranni, ranni,

toiset, toistalo; nurkka-, raja-, tulinaa-
puri

naapurikset s. m. naapurukset | *nää on nuapuristel lapšsii kääkki* esitellään lapsijoukkoa. *nää on nuapuriksii*. Kiih | *Parkymmentä vuotta oltii ihan noapurik-sina*. Nil | Juv

naapurinrakkaus s. eräs vanhanaikainen kansantantu: mennä, tanssia *naapurirakkautta*. HämK

naapurukset s. m. naapurukset | *Ko naapurukse ova riiras ni ei saukka* (= savutkaan) *men vastuksi* vastakkain. Lait | *me olè Lakosen kans naapruksit*. PyhR | *eihää toi nyt viiskymment pennii on nii nuukaa näi naapurusten kesken*. Jaal | *teäl noapuruksii kese eihä se mikä asja uo*. Sak

naapuruus s. naapuruus: *hyvä naapuruus, hyvät välit tässä on ollunna*. Kong

naaputa s. panna viljaa käsikekoon l. → naappuun: *niin nuappuvaat ahavassa* (= kiireellä) *äuvilam pätinäkunta* A:n perhe, sade nim. uhkaa. Kiih

naaputtaa¹ v. *nuaputtoo* panna → naapulle. PälJ.

naaputtaa² v. *Syä naaputtaa*: kuvaillee suun käymistä syödessä. Ei tav. Lempä | Vanha polkka: *Naapuriss on nätti likka, naaputtaakos syräntäs? Naaputtaa se vähä sentää*. . . Myr

naara¹ s. 1. ♀ -koira, -sika. Kars Kivi Kannus Kaus 2. Naisesta käyt. solvaus-sana | Pojat nimittivät ennen tyttöjä

naaroiksi. Hieman halv. Hat | *Äiti nuhteli tyttärtään: voi voi tota narkosta naaraa!* Hauh | *peijjakkaan naara!* (ei tark. huoraa). Urj | huora. Kemi | *naara se on solvaamasanä jos se tekkee jalkakläppiä ja lieskaa poikain kansa*. Tär | *naara, häväsävä nimi*. Vit 3. Kun silmään tulee → naarannäppy, niin sen poistamiseksi syljetään silmään ja sanotaan: *menen naaram persheshen!* tai *menkhön naara huoram persheshen!* Kitt | *syäkkuu naaraa, älä naaran kantajaa!* sanottiin kun näytettiin kuulle syylää. NurJ 4. *ei siälä om marjan naaraakan siinä mäjessä* ei ole yhtään marjoja. Hat 5. Arvoitus: *Meirän pihasa on semmonen naara, jota ei sata miestä sarvista kaara?* — *Kaivo*. Suoni 6. *Kyllä Naaranvuoresta päiviä tulee*. Sp. (*Naaranvuori* on Hämeenkyrössä.) Suoni

naara² s. Rautainen tai puinen väline, jolla hukkuneita henkilöitä tai uponneita esineitä, esim. merkkinsä menettäneitä pyydyksiä, etsitään, naarataan. Naara voidaan valmistaa oksaisesta katajasta tai petäjän latvuksesta, johon kiinnitetään paino, tav. kivi, ja jota vedetään nuorasta. HämK KuhL Sak. Se saattaa olla myös koukkupäinen seiväs, jolla järjestä naarataan. HeiV. Tavallisesti moniväkäinen, rautainen ankkurintapainen vehje; eri puolilla maata.